

Nasrin Serati

'AŠK U SUFIJSKOM NAUKU AHMEDA GAZALIJA

Rezime

Ahmed Gazali (Ahmad Ghazzali) je sufija i hijerognostik čije se sufijsko mišljenje temelji na ljubavi prema Biti Božijoj. Svo njegovo biće bijaše ispunjeno tom iskonskom pravječnom ljubavi, a povod te ljubavi prema Bogu ljubio je i sve što je lijepo, jer je u svim ljepotama gledao očitovanje božanske ljepote.

Često je u svojim kazivanjima i djelima podsjećao na ovu činjenicu. Mislio je lijepo i vidio lijepo. Njegov pogled na svijet, izvirao je iz njegovog lijepog mišljenja. Volio je sve ljepote Univerzuma, kao očitovanja Istinski lijepog. Taj njegov estetski osjećaj i doživljaj svijeta činio ga je istinskim zaljubljenikom – ašikom i poticao ga na ljepotu u mišljenju, čineći da svoj sufijski, mistični nauk temelji na ljubavi. Proučavajući i razviđajući njegove ideje o Sema'-u (sufijskom ritualu mističnog plesa), ljepoti profanog, ali i božanskoj i zbiljskoj ljubavi, nalazimo kako su sve i ove druge njegove ideje ustvari izljevane u kalupu rečene ljubavi, aška.

Život Ahmeda Gazalija

ABU-L-FATIH AHMED B. MUHAMMED B. AHMED GAZALI TUSI jedan je glasoviti sufija i muslimanski hijeratik s konca petog i početka šestog stoljeća po Hidžri, i mlađi brat čuvenog Hudžetu-l-islam Muhammeda Gazalija. Pripadao je šafijskom mezhebu. Njegov otac bio je češljar (gavezal) vune (pa su otuda njegovi sinovi ostali poznati po

pridjevku Gazali), i redovito je posjećivao vjerske propovijedi (vazove) i naučna okupljanja (madžalisi ulema), vodeći sa sobom i svoje sinove. Nakon njegove smrti brigu o djeci je, prema očevoj oporuci, preuzeo Abu Hamid Muhammed Ardakani, koji ih je nakon nekog vremena odveo u medresu u kojoj su učenici imali besplatnu hranu i odjeću.

Imam Ahmed Gazali mladost provodi u rodnome Tusuzi izučavajući fikih i posvećujući su duhovnom putovanju (suluku). Tarikatski nauk stekao je od svoga šejha Ebu Bekra Nessadža (umro 487. h.g.), koji spada u red onih muslimanskih učenjaka koji su s jednakim pravom nosili titulu arifa i fakiha.¹

“Gazali se družio sa šejhovima pa se, potom, povukao u osamu, da bi na koncu progovorio jezikom sufija. Onda je otišao u Irak, gdje su ga ljudi zavoljeli.”²

Njegovi duhovni sohbeti bili su izuzetno privlačni. Krasila ga je blagost naravi, ljepota pogleda i duhovitost govora. Ovaj arif čije srce u ljubavi sagorje savladavši razine duhovnog putovanja i spoznajnog usavršavanja, za svoj moto uzeo je služenje sufijama i pomaganje potrebitima. Mnogo je putovao i gdje god bi zatekao čovjeka pripravna srca posvećivao bi se njegovom podučavanju i upućivanju (iršad). Neko vrijeme predavao je na čuvenoj bagdaskoj medresi, Nizamiji, baš u vrijeme kad je njegov brat bijaše napustio. Zanimljivo je da je upravo Ahmed iako mlađi brat prvi stekao praktično iskustvo tesavufa, te će i to biti jedan motiv njegovom bratu Muhammedu da se okrene sufijskom učenju. Kako navodi Qazvini u *Asar al bilidu*, Muhammed Gazali je jednom prilikom rekao: Ono što ja postigoh trudom i zalaganjem, Ahmed je priskrbio duhovnom vježbom i odricanjem.

Propovjednički metod Ahmeda Gazalija bio je dvojak, dakle šerijatski i tarikatski. Odgojio je mnogo učenika koji su poslije i sami izrasli u velike učenjake. On je napisao skraćenu inačicu knjige *Ihya' a-l-'ulum al-din*, svoga brata Muhammeda i ona je i danas dostupna, a nosi naziv *Lubbab al ihya*. Osim ovog djela Ahmed Gazali napisao je i knjigu po imenu *Al-Tajrid fi Kelimah al-Tawhid* koja predstavlja sukes njegovih teoloških uvjerenja. Mehmet Fujuš preveo je ovu knjigu na turski jezik i objavljena je pod naslovom “Al-Tafrid fi tarjumah al Tajrid”. Napisao je i raspravu o dopuštenosti sema'a (sufijskog plesa uz pratnju

¹ Majmu'a asare farsi Ahmed Gazali, 16.

² Isto, 17.

muzike) pod naslovom *Bawari'q al isma' fi al raddi 'ala men jarhuma al sema'*, te poslanicu *Al-Tayr al Tuyur* (Ptica nad pticama) koja će nadahnuti glasovitog šejha Attara da spjeva svoj čuveni *Mantiq al-Tayr* (Govor ptica). Tu je i još nekoliko poetskih ostvarenja na perzijskom i arapskom jeziku, te osobito nadahnjujuća rasprava o psihologiji ljubavi poznata kao *Sawarih al 'aššaq*, koju su nedavno objavili Nasrullah Pourjavadi i Ahmed Mudžahid.

Ahmed Gazali spada u red onih hijeratika – zaljubljenika koji zbore o čistoj ljubavi zahvaljujući kojoj zaljubljenik viđenjem svoga mašuka (Voljenoga) zadobija potpuni mir i spokoj. Njegovo učenje i duhovni put temelje se na pojmu teofanije/*tajalli* (Božije). Iz ove ideje (o svekolikom kosmosu kao očitovanju Jednog, op.prev.) proizlazi i njegov odnos prema prirodi i svim egzoterijskim ljepotama. Gnostici poput Gazalija, dakle, u svemu vide izljeve Njegova očitovanja, vjerujući kako svijet i nije do li “Zrcalo ljepote Sveprisutnoga Svjedoka”. “Oko zaljubljenoga jest palača ljepote”³ “Bog je uistinu lijep i voli lijepo” Tu ljepotu voljeti treba ili u njegovog ljubljenog zaljubljen biti. Velika je to tajna.⁴

Na drugom mjestu Gazali veli: Nema većega užitka od onog što ašik zaljubljenik ga osjeća gledanjem u mašuka.⁵

Ili, “Voljeni je riznica ljubavi, ljepota Njegova za Nj je blago pohranjeno.”⁶

“Kakvo li je zrcalo samo ta ljubav, i za zaljubljenog i voljenog i za samoogledanje i za motrenje Njega, ali i za viđenje u sebi i viđenje u Njemu i u drugima, ako se zadobije gajret ljubavi. Nikada se ljepota Voljenog u svoj punini ne može vidjeti osim u zrcalu ljubavi, kao ni punina potrebe za ljubavi i svekoliki atributi nedostatnosti i savršenstvu, sa obje strane”⁷

U mišljenju Ahmeda Gazalija svijet je zrcalo Božije ljepote, a sve ljepote koje se u njemu pojavljuju jesu opojavljenja i očitovanja ljepote i

³ Sawarih, 52.

⁴ Isto, 53 .

⁵ Isto, 50.

⁶ Isto, 61.

⁷ Isto.

dobrote Istinitog oduvijek Živućeg Voljenog. Otuda najbolje tračke Zbilje ljepote možemo tražiti u najljepšim izvanjskim prizorima u Univerzumu.

Na drugome mjestu, opet Gazali veli kako je zaljubljenik bliži ljepoti Voljenog od njega samog: "Ašik je bliži ljepoti mašuka od njega samog te se mašuk posredstvom ašika hrani svojom ljepotom i dobrotom."⁸

Ljepota je znak stvaranja, a čempresolik je onaj lik koji u njemu se zrcali. I dok čempres taj lik ne vidi, nikad zraka, niti ljepote ni stvaranja neće vidjeti. To lice ljepote ničije "ostaje lice Gospodara tvoga" i nikako drugo jer u "sve što je njezino nestaje" to lice je ružno, da znaš.⁹ Zato ljudska ljubav i uživanje u vanjskoj ljepoti za arife iz škole aška, uvod je i priprava za doseganje božanske ljubavi i put koji vodi kušanju užitka (kojeg prima) ljepota skrivena. I ne samo da ljubav u pogledu morala, predstavlja ispit i kušnju, ali i izvor duševnog pročišćenja i izbavljenja iz samodovoljnosti i sebičnosti, vježbu požrtvovanja i štovanja drugoga, mimo sebe, već jednodobno u pogledu duhovnog iskustva i kušanja, te estetike duše, percepcija vanjske, tjelesne ljepote i uživanja u manifestacijama njezinim, glača sufijino duhovno čulo okusa i priprema ga za percepciju profinjenih (lataif) tračaka onostrane Ljepote."¹⁰

Štovatelji ljepote među sufijama vele kako štuju vanjska očitovanja i manifestacije, stoga što u njima vide očitovanje ljepote Božije, a najprofinjenja ovosvjetska ljubav, koja vodi zaljubljenika na putu Istine ka duhovnoj ljubavi i skrivenoj Ljepoti Premilosnog, jeste zaljubljenost u ljepotu lica. Za velikane škole ljubavi poput Ahmeda Gazalija, iskrena ljubav, bila od ove ili one vrste, bilo da je izravno usmjerena zbiljskoj ljepoti, bilo da se odnosi na ovozemnu vanjštinu kao njezinu manifestaciju i odsjaj, na koncu će nas odvesti Istinski Voljenom. Uvjet za takvo što je doduše potpuna iskrenost, čistota i profinjenost naše ljubavi, jer ljubav koja se temelji na životinjskim željama i egoističnim pobudama i nije ljubav, već vrelo sramote i poniženja. Ljubav je, nebeski zalog i božanski polog, a zalog nam valja dobro čuvati.

"Ljepota na kojem god stupnju bila, po sebi je predmetom ljubavi, i ona gleda Lejlinu ljepotu očima Medžnuna, ljubeći Dobro."¹¹

⁸ Isto, 31.

⁹ Isto, 30.

¹⁰ Az kucheye rendan, 178.

¹¹ Tara'iqah haqa'iq, 401.

Ahmed Gazali kao jedan od najistaknutijih teoretičara sufizma zaljubljenosti kaže: “Arif-i kamil može podariti srce očitovanju one ljepote u osjetilnim stvarima kao što ga podaruje samom izvoru ljepote i njegovim očitovanjima u duhovnim ozračjima.”¹²

Gazali je kazao: “Ovo more ljepote more je koje onoga ko njime zaplovi uvlači u utrobu profinjenosti svoje, a ko god se u tom moru utopi i komu god se ljepota otkrije, taj će u uplivima utrnuti i izravnim zaticanjem ljepote opstati. Njemu se ništa neće pričati i u znanjima ovim ništa mu teško neće biti.”¹³

“Ko je vođen ljubavlju, u početku prema zemaljskim i te ljepote mu koriste kao stepenici, taj će visoki, krajnji cilj dosegnuti. Od jedne ljepote do druge će stizati, a onda ljepotu čudi i ophođenja zadobiti, kad i njih usavrši ljepotu znanja i mudrosti kušati, sve dok se ne udruži sa apsolutnom, vječnom božanskom ljepotom.

Ljepota i zbilja (ne slike njihove već one same) mogu mnoga dobra donijeti. Onda kada (putnik) snagom istinske pobožnosti postaje prijatelj sabesjednik Božiji, dosegnuvši vječnost.”¹⁴

Gazalijevo štovanje ljepote naišlo je na kritike i protivljenja, u čemu se posebno isticao Ibn Dževzi (umro 597. h.g), koji i u svojim posebnim djelima prigovara Gazaliju. No, štovatelje ljepote poput Gazalija u ljepoti ustvari vide izvor rafiniranja, osjećanja i glačanja duha, naposljetku vrhunskog čudorednog prosvješćenja i upotpunjenja same čovjekove ljudskosti. Ljepota u svijetu oko nas i sva njezina uobličjenja /suvar al jamaliyah) su ustvari zrcaljenja i odsjaji same Božije ljepote.

“Kad musafir iz ljubavi, vječnost je zadobio iz njeg’ svjetlo opstajuće je zasjalo

Onom ko se preda Uzvišenom silan Biser susreta će podoriti iz školjke.”

Zbiljska i metaforička ljubav (*Ašk haqiqi i majazi*)

Temelji stvaranja on u ljubavi, iz koje proizilaze i svekolika traganja, kretanja i talasanja oceanom univerzuma. Ljubav je sama zbilja bitka i u njoj obitava zbiljsko savršenstvo. On je ustvari dar Božiji. U duhovnom

¹² Sultan-e tariqat.

¹³ Buhr al haqiq.

¹⁴ Resaleye mehmany, 238 i 239.

inicijacijskom putovanju (sayr wa suluk) smatra je se najvažnijim stupom, jer dosezanjem čiste ljubavi (aške pak) ozbiljuje se i upotpunjuje stupanj savršenstva i putnik se smiruje u krajnjem konačistu. Ovdje se, međutim, postavlja pitanje spadaju li i ovozemaljske ljubavi u ovu "dolinu ljubavi" kojom je putniku inicijacijskog putovanja hodati? Ili, pak, ona i nije ljubav? Drugim riječima, šta o ovoj ljubavi vele velikani duhovnosti?

Metaforička ljubav (ašk majazi)¹⁵ je svaka ljubav između ljudskih bića (ljubav čovjeka prema čovjeku), ali ako je ona uvjetovana, motivirana i inspirisana ljepotom lika, oblika, tjelesnom ljepotom, dakle, uključujući i boju, miris i sl.) onda se označava kao metaforička animalna ljubav (jer nalikuje onome što životinje osjećaju jedna prema drugoj) ili jednostavno tjelesna ljubav (ašk jismani). No, ako je to ljubav prema čovjeku uzrokovana sličnošću (bliskošću) dvaju duša (zaljubljene i voljene) tj. ako je zaljubljenik opijen duševnim vrlinama i čudorednim odlikama, onda se takva ljubav označava kao metaforička duševna ljubav. Ona je korisna i učinkovita, te ostavlja nadasve vrijedne tragove u duši zaljubljenoga.

"Čovjek koji na ovome svijetu vidi fizičku, dakle, relativnu i metaforičku ljepotu, pa osjeti čežnju za tom ljepotom nakon što ju je percipirao, on biva obuzet ljubavlju prema njoj i poput ptice u kafezu je koja želi poletjeti.

Tjelesna ljubav je, kao i tjelesna (figuralna) ljepota, metaforička, ali osjećanja i univerzumi ljubavi prema dosezanju stupnja čežnje za susretom s Bogom jeste zbiljska, a zbiljska ljubav je opresija koja spopada istinskog mudraca.¹⁶

Svaka ljubav, pa i ona prema oblicima i licima, vraća se na božansku ljubav, jer svaka ljubav ustvari je zraka njezina. Drugim rječima kazano, hvaljenje i slavljenje svakoga Voljenog bića ustvari je hvala i slava Bogu, jer i figuralne ljubavi su ustvari ljubavi prema smislu i značenju, ne prema formi. Šta god smatraš lijepim i voliš, makar to i stvorenje bilo, tvoja je ljubav zacijelo ljubav prema Bogu Jedinom istinski Voljenom, jer svaka je ljepota samo odsjaj i tračak Apsolutne ljepote.

¹⁵ Ovdje valja podsjetiti kako ovako provedena arapska i perzijska sintagma ašk majazi i nije baš najsretnije rješenje. (np.p)

¹⁶ Ajate-husn wa ašq.

U metaforičkoj ljubavi, zaljubljenik ljubi sebe, a ne Voljenoga. Kada ašik dosegne susret s Voljenim, bez da obrati pažnju na njegovo prisustvo počinje čitati pisma koja je s njim razmjenjivao u vremenu odvojenosti. A kada mu Voljeni prigovori zbog toga, on priznaje da mu je vrijeme razdvojenosti srcu milije od vremena susreta, na što će mu Voljeni kazati: ti nisi u mene zaljubljen, već u svoja vlastita stanja.¹⁷

“Čovjek poput komada leda biva stavljen u posudu na vatrenom plamenu, pa prvo se otapa i u vodu pretvara, a onda proključa i pari se uzdižući stvari. To je primjer koji najslikovitije približava kakvoću toplote zapretene u ljubav božansku”¹⁸

“Metaforička ljuba koja jeste ekstremna ljubav oblikuje se samo u ljepoti koja obitava u mjestu očitovanja ljudskoga... to je ona ljubav koja snagom prevladavanja metaforičkog lika voljenog prži zaljubljenika i bez da bude ometan koprenama drugoga on sam sa sobom ašikuje...”¹⁹

Ipak, treba imati na umu da metaforička ljubav vodi čovjeka (zaljubljenika) savršenstva, ukoliko je na tragu one zbiljske ljubavi. Ustvari, ona prva predstavlja ljestve koje vode ovoj potonjoj. Ljubav, dakle, bilo metaforička bilo zbiljska, na koncu dovodi čovjeka do cilja.

Kako kaže: “Metafora je brvno do Zbilje”. Ili, kako reče Sadi iz Širaza: “Vitez Voljeni samo veličanstvo i visina je, a ašik samo skrušenost i poniznost je.”

“Jedno je ljubav ašikova prema mašuku, a drugo ljubav mašukova prema ašiku. Zbiljska je ljubav ašikova, a ova druga njezin je odraz u ogledalu.”²⁰

Čovjekovo srce uspokoji se onda kada dokuči rečenu zbiljsku ljubav. A mjesto i šatorište te ljubavi srce je. Ono je i riznica tajni Božijih, jer zbilja njegova i nije od ovoga svijeta, niti mu je bliska. Srce istinsko je prolaznik na ovome svijetu, a srce tjelesno tek jahalica njegova, drugi tjelesni organi vojska, a čitavo tijelo zemlja njegova ovdašnja, prolazna. Srce je posrednik između duše (nefs) i duha (ruh). Srce je ona *nafsi natiqa* u kojoj se ozbiljuju smislovi i značenja u svojim detaljima.”²¹

¹⁷ Minageie ‘ašq, Šarhe mawdu’iye Masnawiye mamavi, 457.

¹⁸ Ab’ade erfaniye eslam, 120.

¹⁹ Haqq al yaqin 20.

²⁰ Sawanih, 35.

²¹ Mobaniye erfany wa ahwale arefan, 82.

“Ljubav čovjekova prema Istinskom, ili ljubav zbiljska, je ona koja na Dan Zavjeta zasjedne na verandu duše njegove, a prebijanje njezinih zraka iz nutrina ovisi o bistrini koprena srčanih. Dok ljubav prema stvorenjima nastaje motrenjem ljepote u oblicima osjetilnim i ona prodire izvana u nutrinu.”²²

Sve ljubavi su ustvari ljubavi prema Bogu, jer svako biće odsjaj je ili sjena Njegova. “Kad se ljubav upotpuni, ona samu sebe hrani, niko joj izvor nije i ne treba.”

Melodija susreta je biće voljenoga, a kajda razdvojenost i biće zaljubljenog. Ako se posreći i vakat pravi dođe, pa se ovo potonje žrtvuje za ono prvo, e to je onda, savršenstvo susreta.”²³

“Zbilja, najveća blagodat koja čovjeka može zadesiti i moralu svih dobrota iz njega izazvati je to da Bog Istinski nastani srce njegovo, ne ostavljajući mjesta izašta drugo.”²⁴

Ljepota

“Ljepota znači sklad i srazmjer svih dijelova, svake stvari kvalitete ili tijela, kao i sklad sa okolinom koji izaziva divljenje i pohvale u čovjeku, kada to tijelo ili stvar ili kvalitetu percipira snagom svoje kultivirane darovitosti i intuicije, osjećajući svu njezinu suptilnost, ili pak, oštrinu mišljenja i dubinu promišljenosti, kada se o intelektualnim kvalitetima radi. Ukratko, lijepo je ono za što um ocijeni da je skladno i dostojno cilja i svrhe date stvari, ili lijepo je sve ono što iz navinutosti, ili pak putenog nagona, ili nekog od gore spomenutih razloga, smatramo lijepim”²⁵ Ukratko, ljepota je vezana za osjetilnu percepciju i ugodu, a ne za konceptualizaciju i znanstvenu spoznaju. Sve što je lijepo temelji se na zbilji i vodi dobru i istini.

Lijepo je zbilja položena u samu narav i unutarnju fizionomiju čovjeka, koja motivira i pokreće intuiciju i unutarnji osjet, odnosno senzus ljepote. Ona dušu čovjekovu umiruje i spokoj joj daje. To je onaj unutarnji poriv koji čovjeka poziva traganju za Lijepim, vodeći ga samom Bogu, Istinski Lijepom ■

²² Sawanih, 60-61.

²³ Sawanih, 47 i 58.

²⁴ Ousaf-e parsayan, 17.

²⁵ Shenakhte tahsine honbar.